

Bara namnet finns kvar

Vanligtvis handlar jiddischsidan om något som har med jiddisch att göra. Om författare, kurser, uttryck etc. etc. Men, den här gången skriver vi bara om ett enda jiddischord.

Vad har en vandrande jude alltid gjort, när han kommer till en främmande stad? Jo, gått till schul! (Varför använder vi förresten "synagoga", ett ord, importerat från grekiskan, när det finns ett på jiddisch!) Genom seklerna har vanan etsat sig fast, för vad gör en nutida judisk turist, när han kommer till en främmande stad. Jo, han går till schul för att få reda på *epes naves*, något nytt! Men, en fredag kväll i schul i Košice i Slovakien är det ingen av de äldre gentlemännen som kan besvara hälsningen *עפֿעס נײַעס*, för ingen av dem talar jiddisch. Men, mottagandet är inte mindre hjärtligt för det. Speciellt, då en ens enkla uppenbarelse gör att vi fått ihop en minjen. För det händer ofta, att det nödvändiga tiotalet saknas.

Vad vet vår turist om det judiska Slovakien? Om det judiska Košice? Intet! Och börjar man forska så är det "den gamla vanliga visan, det är samma historia och samma refräng". Som i alla andra städer i det här slovakisk-ungerska-rumänska hörnet av Europa.

synagogan, som konfiskerats och byggts om till konsert-hall, men kampen verkar inte krönas med framgång, eftersom det finns "spänningar mellan kommunen och den judiska församlingen här".

Synagogan på Zvonarskagatan

Ingen kan påstå, att det judiska livet i Košice blomstrar. Före kriget bodde här 12 000 judar, nu 300. De flesta äldre. De unga lämnar församlingen och ... om de kan... även Slovakien, för landets ekonomi är enligt Gabriella Stoffan "ett stort svart hål".

Ett aktivt inslag i det judiska Košice skulle kunna vara de runt 100 israeliska studenterna, vilka läser medicin vid stadens universitet, men de visar sig inte i församlingen, för, som hon säger, "de flesta är inte religiösa och de som eventuellt är det, de är ortodoxa och då duger inte en sån här församling."

Över en annan middag i församlingens kantin tillsammans med Dr. Salomon Pavel, basist i Kalschauer Klezmer Band, berättar han om det förgångna.

– Mellan 16 maj och 3 juni 1944 deporterades i princip alla Košices judar till Auschwitz. Staden tillhörde Ungern då. Det var inte många som kom tillbaka...

Det dåvarande Slovakien var en fascistisk lydstat under Nazi-Tyskland. Det var f.ö. det enda land i Europa som frivilligt lämnade ut sina judar till nazisterna. De fick 500 slovakiska kronor för var och en av dem. Slovakiens quisling hette Tiso, en katolsk präst. Efter kriget dömdes han till döden genom hängning för landsförräderi. Det sägs, att man lagt snaran så att han ströps långsamt.

Utanför Košice ligger den stora judiska begravningsplatsen med tusentals gravar. Den vandaliserades svårt 2002. Runt 100 gravstenar vältes överända. Polisen gjorde en utredning och kom snabbt underfund med att minderåriga ungdomar; några inte äldre än 12 år, var de skyldiga och lade ner utredningen. Men, hur kan tolvåringar orka välta 100 kilo tunga gravstenar...?

I Košice talar ingen längre jiddisch. Men, en gång hette staden *קאשו* - Kasho.

Gabriella Stoffan

Gabriella Stoffan är allt-i-allo i Košices *kehile*; hon tar hand om utländska gäster, guidar runt bland stadens judiska sevärdheter och sköter administrationen, förutom att hon nästan alltid talar i telefon.

Över en middag i församlingens icke-kosher kantin berättar hon, att församlingen, med dess trehundra medlemmar, har åtta anställda bl. a. kökspersonal, kurator samt personer som kör ut mat till de äldre och handikappade. Men... ingen rabbin. Istället flygs det in en *yeshivebokher* från Israel vid de stora helgerna.

Vidare berättar hon, att det finns två mikvah-bad, som är så gamla och mögliga, att ingen vill eller kan använda dem. Och att det finns inte mindre än fyra f.d. synagogor i staden. Ingen används som gudstjänstlokal. En är f.ö. ombyggd till konserthall. På shabbes går man till en mindre lokal, bredvid den stora synagogan på Zvonarskagatan.

Församlingen kämpar för att kompenseras för den stora